

**INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK OCH
SPECIALPEDAGOGIK**

TILLSAMMANS ERÖVRAR VI NYA PLATSER

**ATT SKAPA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA SAMSPEL MED
HJÄLP AV FÖRSKOLANS GÅRD OCH DESS NÄROMRÅDE**

Emma Torstensson

Kurs: Kvalitetsarbete genom aktionsforskning (PDA107)
Nivå: Avancerad nivå
Termin/år: Ht/Vt/2014-2015

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Aktionsforskning.....	1
3. Förutsättningar	2
3.1 Kartläggning	3
3.2 Frågeställning	4
3.3 Barns lärande	4
3.4 Pedagogens roll i barnens lärande	5
3.5 Vad vi hoppas få med på köpet?	5
4. Process – tänkta aktioner.....	5
4.1 Uppdelning i grupper – att finna gruppgemenskap.....	5
4.2 Upptäcka gården	6
4.3 Gemensamma lekar ute på gården – lekkoder och gemensamhet.....	6
4.4 Promenad och lek på närliggande lekplats – ny lekmiljö	6
4.5 Utevistelse i närliggande skog – en ny värld av sinnesintryck	6
5. Val av verktyg.....	7
5.1 Loggbok med förtryckt frågeformulering.....	7
5.2 Privat loggbok.....	7
5.3 Fotografering	8
6. Resultat	8
6.1 Att se mönster, kategorisera.....	8
6.2 Barns lärande	9
6.2.1 Gruppgemenskap.....	9
6.2.2 Lekkoder.....	9
6.2.3 Ett gemensamt fokus	10
6.2.4 Erövra nya platser – på gott och ont	10
6.2.5 Skogen – en plats för nyfikna, aktiva och glada barn	10
6.3 Pedagogernas lärande	10
7. Reflektion och sammanfattning	11
7.1 Hur går vi vidare?	12
7.2 Mitt eget lärande i kursen.	13
8. Avslutning.....	13
Referenslista.....	14
Bilaga 1 – Egen förtryckt loggbok.....	15
Bilaga 2 – Tabellsammanställning av genomförda aktioner	16

1. Inledning

Aktionsforskning? Vad är det? undrade jag för ett par år sedan när en kollega på en annan avdelning skulle läsa kursen aktionsforskning. Hennes svar var ganska luddigt och hon visste knappt själv vad det gällde. Men succesivt såg jag på håll vad hennes aktionsforskning gjorde för just den avdelning hon arbetade på. Min tolkning av vad aktionsforskning handlade om var att förändra något. En situation/görande i vardagen på förskolan som kanske inte fungerade till fullo och som behövdes förändras till det bättre.

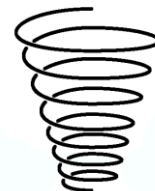
Jag tänkte inte så mycket på aktionsforskning sedan. Mitt fokus hamnade på kvalitetsarbete. Vi fick ett nytt dokument som vi skulle följa månadsvis och jag upptäckte att det här var kul. Man fick gräva på stället och verkligen tänka till för att systematiskt redovisa för arbetet på förskolan. För att förstå ännu mer valde jag att läsa kursen *Dokumentera, följa upp, utvärdera och utveckla förskolans kvalitet - systematiskt kvalitetsarbete*, en kurs inom förskolläraryftet 2013. I samband med detta bytte jag även arbetsplats.

Under våren 2014 fick jag frågan om inte jag var intresserad av att läsa aktionsforskning. På min nya arbetsplats fanns ett annat tänk kring systematisk dokumentation och när jag läste på om aktionsforskning förstod jag att detta är ett hjälpmedel när man systematiskt ska kvalitets-säkra sin verksamhet. Spännande och intressant tänkte jag och valde att anmäla mig till kursen.

2. Aktionsforskning

Sedan den nya skollagen trädde i kraft finns det ett krav på att förskolan systematiskt och kontinuerligt ska följa upp verksamheten, analyser resultaten och därefter utveckla verksamheten vidare (Skolverket, 2012). När man redovisar ska man ta hänsyn till verksamhetens mål, dvs. läroplan, ev. kommunala mål samt egna lokala mål. Vår analys ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet och måste alltså förankras i litteratur, forskning eller genom jämförelse med tidigare erfarenheter. Karin Rönnerman (2012) beskriver aktionsforskning på följande sätt. ”*En väg att nå dit är genom aktionsforskning som syftar till en fördjupad förståelse av verksamheten utifrån att egna frågor utmanar och stimulerar lärarna till att förbättra arbetet i verksamheten genom att systematiskt följa de handlingar som genomförs.*”

Aktionsforskning är en metod för att klara av detta. Aktionsforskningen tar sin utgång i den egna praktiken. I vår verksamhet kallar vi hela processen för att vi följer en lärspiralspiral.

Jag väljer att beskriva aktionsforskningen på följande sätt: Man börjar med att kartlägga vad barngruppen behöver. Sedan väver man in kommunala och lokala mål och skapar en frågeställning. Utifrån den frågeställningen genomförs några aktioner, dvs. handlingar. Man observerar och dokumenterar aktionerna genom olika verktyg, exempelvis filmning, loggboksanteckningar eller intervjuer. Sedan sätter sig arbetslaget/gruppen sig ner tillsammans för att analysera och tolka den insamlade datan. Vad

kan man se för resultat? Man knyter sin tolkning och analys till forskning och beprövad erfarenhet. På så vis kan man se ett resultat. När man analyserar data skapas även nya frågeställningar. Hur går vi vidare? På så vis föds nya aktioner fram och lärspiralen växer och utökas. Men den är inte statisk och det händer att man ibland måste hoppa fram och tillbaka inom lärspiralen för att verkligen förstå innebörden av det man analyserar och tolkar. Vill du som läsare veta ännu mer rekommenderar jag dig att läsa boken *Aktionsforskning i förskolan – trots att schemat är fullt* (Läraryrket 2012).

3. Förutsättningar

Materialet till min aktionsforskning är insamlat på en förskola i ett mindre samhälle på västkusten. Nedan kommer en beskrivning av förskolan och vilka förutsättningar som rådde när aktionsforskningen skulle initieras. Det är också en viktig del i när man ska dokumentera sin verksamhet och som man måste ta hänsyn till när man ska analysera sin verksamhet.

Förskolan är en två avdelningsförskola med en 1-3 års avdelning, där jag arbetar, samt en 3-5 års avdelning. Vi är tre förskollärare i mitt arbetslag med totalt 2,90 % tjänst. Under kursens gång fick jag möjlighet att vikariera som förskolechef vilket gjorde att jag under 2 ½ månad inte var på förskolan mer än 30 % av min tid. En av mina kollegor drabbades också av sjukdom och kunde inte arbeta mer än 50 %. Detta gjorde att vi fick ta in en vikarie på 90% under större delen av höstterminen. Det är stor brist på förskollärare vilket gjorde att vår vikarie inte var utbildad förskollärare utan istället bildlärare. Vår vikarie var van att dokumentera verksamheten ifrån skolans värld så det löste sig på ett bra sätt fastän förutsättningarna inte var de bästa. Vi har 16 barn i vår barngrupp, 11 pojkar och 5 flickor. Vi har skolat in sex nya barn under hösten.

För att arbeta med det systematiska kvalitetsarbetet har vår chef frigjort tid till oss. Hon och vi kallar det pedagogiska måndagar. All personal som arbetar mer än 75% är ålagd att alltid arbeta till klockan 18 på måndagar. Vi genomför all planering, pappersarbete, möten etc. på måndagar så att all annan tid kan läggas i barngruppen. Våra vårdnadshavare är medvetna om detta och våra 15-timmarsbarn är inte förlagda på måndagar. Varje vecka kommer det en kvalitetsavlösare, en utbildad förskollärare, mellan klockan 10-18 för att avlösa oss ordinarie personal. Varannan vecka kommer det två kvalitetsavlösare samma tid vilket gör att en gång i månaden kan mer eller mindre hela arbetslaget gå iväg för att arbeta med gemensamma frågor hela tiden mellan 10-18.

Vår chef har under ett par års tid arbetat med att initiera ett nytt tänk inom området systematiskt kvalitetsarbete. Hon, tillsammans med sin närmsta kollega, har en långsiktig plan med att implementera en ny modell som bygger på samma tänk som aktionsforskningens modell. Vi har haft föreläsare som pratat om lärmiljöer och förändringsarbete. Vi har lärt oss samtalstekniken ”lärsamtal” och haft diskussioner i tvärgrupper med pedagoger från andra förskolor. Vi följer årshjul och arbetar utifrån ett förarbetat dokument utarbetat av vår chef och hennes kollega med följande innehåll; Fokusområde/utvecklingsområde, kartläggning, frågeställning, situationsbeskrivning, aktion, datainsamling, analys, resultat, lärdomar, vad vi fått på köpet och ev. ny ingång.

Varje läsår gör vi en utvärdering av verksamhetsåret. I år använde vi oss av skolverkets verktyg BRUK. Efter detta såg vi att vi behövde arbeta vidare med värdegrundsfrågor och kompisrelationer. Utifrån detta bestämde vi ett gemensamt tema på hela förskolan. Vi valde att arbeta med böckerna om "Grodan och vännerna" av Max Velthuijs som tar upp många frågeställningar kring kompisskap, relationer och känslor.

I allt vårt arbete ska även Varberg kommuns effektmål för förskolan finnas med. Det är tre mål tillika lönekriterier som ska genomsyra vår verksamhet satta av barn och utbildningsnämnden. Dessa är *Bästa möjliga möte för lärande, Tillsammans skapar vi en lärandeorganisation samt Min roll och betydelse för en lärande organisation*. Barn och utbildningsförvaltningen har också mål som gäller hela skolväsendet i Varberg och här valde vi målet *ökad kunskap och kreativitet*. Det ligger mest inom vår svår på förskolan.

Utöver detta ska vi naturligtvis se till vart barnens intresse finns och utgå ifrån detta. Vårdnadshavare ska helst också vävas in och givetvis också vår läroplan och skollag.

3.1 Kartläggning

Som jag skrev i tidigare avsnitt så är det många delar som ska bilda en helhet när det kommer till det systematiska kvalitetsarbetet. Det är utvärderingen från föregående läsår, Barn och utbildningsförvaltningens mål/lönekriterier, läroplan, vårdnadshavare samt det allra viktigaste; barnen.

Vi började höstterminen med att observera våra barn. Dels utifrån att kunna skriva vår lika-behandlingsplan men också för att kunna se vart barnen riktar sin blick och vart de känner glädje, intresse och samspelar kring. Vi förde ingen logg utan gjorde "öppna" observationer. Samtidigt fotograferade vi alla barn för att kunna använda oss av dessa i verksamheten. Våra barn är små och många har inget språk utan vi måste verkligen vara med dem och medupptäcka sin omvärld. Var finns deras trygghet och vad vill de upptäcka kring.

När vi observerade valde vi att titta på barnen utifrån vårt egna mål, att arbeta med värdegrund och kompisrelationer. Då vi satte oss ner för att tala om barngruppen såg vi ett mönster. Våra barn var som mest trygga och glada samt började samspela med varandra ute på vår gård. Det märktes även tydligt då nästan alla foton vi tog på barnen där de var glad var tagna utomhus!

I oktober hade vi föräldramöte där vi berättade vad vi kommit fram till och presenterade vårt tema om "Grodan och vännerna". Vi hade bestämt att alla karaktärerna i böckerna representerar något (Grodan=känslor och empati, Haren = naturvetenskap och teknik, Grisen = matematik, Ankan = Språk och Råttan = Bild och form). Föräldrarna fick nu en chans att komma med inputs och idéer, funderingar osv. men ingen sa något. Vi gav dem lite tid, ca en vecka för att komma med tankar, men inget hände. Det är den svåraste biten, att involvera föräldrar.

Grodan och vännerna-temat kom under tiden av vår aktionsforskning att inte bli en så framträdande del. Vi fokuserade mycket på att arbeta med smågrupperna och valde att inte väva in grodan särskilt mycket. De fanns med inne på avdelningen.

3.2 Frågeställning

Nu var det dags att bestämma en frågeställning. Alla aspekter beaktades och skulle vävas in till en helhet, barnens intresse, vår utvärdering, bu:s mål och läroplan och på så vis kom vi fram till frågeställningen **Hur utnyttjar vi vår gård och vårt närområde för att skapa sociala samspel?**

Vi ville titta på gård och på vårt närområde. På gården släpper vi ofta barnen fria. De leker själva och utan oss pedagoger. Vi har mycket styrda aktiviteter inne. Är det därför de är mer glada ute? Är det den fria leken som eftersträvas? Eller kan vi pedagoger hjälpa till att skapa sociala samspel genom att vara närvarande ute också. Både delta aktivt i planerad såväl som oplanerad uteverksamhet. Tanken var att vi skulle observera barnen i våra grupper ute minst en gång i veckan för att se om vi kan använda oss av vår gård och i förlängningen även vårt närområde för att skapa nya sociala samspel mellan barnen men även mellan oss pedagoger och barnen.

3.3 Barns lärande

De läroplansmål vi valde att fokusera på är: *”Förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar sin förmåga att fungera enskilt och i grupp, att hantera konflikter och förstå rättigheter och skyldigheter samt ta ansvar för gemensamma regler” samt ”utvecklar sin identitet och känner trygghet i den”.*

I inledningen av Läroplanen för förskolan (Lpfö 98, rev10) står det att *Värdegrunden uttrycker det etiska förhållningssätt som ska präglade verksamheten. Omsorg om och hänsyn till andra människor, liksom rättvisa och jämställdhet samt egna och andras rättigheter ska lyftas fram och synliggöras i verksamheten.* Vi vill arbeta med att synliggöra att vi är alla lika värda och att alla har samma rättigheter. Till vår hjälp har vi valt vår gård, där barnen är trygga och glada samt vårt tematiska arbetssätt med *”Grodan och vännerna”*. Våra yttersta mål att arbeta mot är hur vi är mot varandra, att barnen ska få en ökad självkänsla, förstå sitt eget värde samt succesivt börja interagera med de andra barnen på förskolan. Vi vill kunna möta vart och ett barn, skapa trygghet och stärka deras identitet men även ge dem verktygen till att sakta börja samspela med varandra.

Pedagogerna på avdelningen har ett gemensamt tänk utifrån Lev Vygotskij's (Öhman, 2006) tankar om ett sociokulturellt lärande. Att barn lär i samspel med varandra och att barn lär i utmaning av sig själv, *”the proximal zone of development”*(2006). Pedagogerna utgår också ifrån Daniel Sterns (2003) teorier om det kompetenta barnet som utvecklar sitt *”själv”* i relation till andra. Redan det lilla spädbarnet ser sig som ett *”själv”* och inte som en del av modern. Detta själv växer sig allt starkare genom olika känsselförnimmelser och upplevelser. Man utvecklar sin autonomi och sitt unikum. Samtidigt och parallellt sker en annan utvecklig och den handlar om att kunna känna igen sig i andra, se likheter och olikheter i andra och att kunna göra sig förstådd i en värld av olika *”själv”*, att skapa en gemenskap fastän alla är olika (2003).

3.4 Pedagogens roll i barnens lärande

Vilken roll har då pedagogen i detta? Pedagogen är ett verktyg till att det lilla barnet kan tolka sin omvärld. Vi hjälper till med förklaringar och förtydligande om barnen inte själva förstår varandra. Vi hjälper till att bygga relationer, men för att kunna göra det måste vi känna våra barn. Vi måste förstå och kunna tolka barnets alla signaler, öppna likväl som dolda. Margareta Öhman beskriver detta och hänvisar till Jesper Juul och Helle Jensens begrepp om relationskompetens (2006). Relationskompetens handlar om att bekräfta det lilla barnets vilja och önskningsmeningar men inte ge avkall på det pedagogiska ledarskapet. Vi måste kunna släppa det vi tänkt och planerat för att istället ta upp något som ett barn säger eller visar intresse för. Att som pedagog kunna ta ett barnperspektiv och förstå att barnets förståelse inte motsvarar ett vuxenperspektiv. Det är mitt pedagogiska ansvar att dessa relationer fungerar och förbättras. Barn kan aldrig skuldbeläggas i relationer som inte fungerar!

3.5 Vad vi hoppas få med på köpet?

Som jag skrev i inledningen av detta kapitel så är vårt mål att arbeta mycket med relationer mellan barnen, att få en ökad självkänsla och tillit till sin egen förmåga samt att förstå att man har ett eget värde, att man duger som man är. Men genom att använda oss av verktyget gården och även i förlängningen av vår närmiljö hoppas vi att vi får in mycket annat lärande på köpet. Då vi samtalar, benämner, berättar och ”fantasier” får vi in språkkunskap. När vi leker på gården övar vi turtagning och regler. När vi promenerar till den närliggande lekplatsen ser vi vårt närområde. Vi kan samtala om det vi ser och bilda oss uppfattningar om vad som är stort-litet, nära-långt bort. I skogen hoppas vi få in mycket naturvetenskap, miljö, matematik och teknik och att vi därifrån även kan plocka med oss skogsmaterial för att skapa inne på förskolan. Så vår förhoppning är att alla läroplanens mål ska uppfyllas men att det är normer och värden som i år ligger som prioriterade mål.

4. Process – tänkta aktioner

I detta kapitel tänker jag kortfattat beskriva de aktioner som vi planerar att genomföra och dokumentera. Jag presenterar även de verktyg vi valt för att dokumentera processen.

4.1 Uppdelning i grupper – att finna gruppgemenskap

Vi har valt att låta vår utemiljö/gård vara arena för att skapa sociala samspel mellan barnen. Att vara ute under en viss tid på dagen hör till när man är på förskolan. Det står inskrivet i vår läroplan att ”Barnen ska kunna växla mellan olika aktiviteter under dagen. Verksamheten ska ge utrymme för barnens egna planer, fantasi och kreativitet i lek och lärande såväl inomhus som utomhus. Utomhusvistelsen bör ge möjlighet till lek och andra aktiviteter både i planerad miljö och i naturmiljö” (lpfö 98 rev 10).

För att stärka banden har vi valt att arbeta i smågrupper. Eva Johansson (2003) menar i sin forskning att små barn behöver goda relationer över tid för att utvecklas både känslomässigt och socialt. Öhman (2006) hänvisar till Karsten Hundeide (2002) som menar att om det enskilda barnet ska utvecklas måste det först skapas ett *tillitskontrakt* mellan hen och pedagogen. Barnet måste vara tryggt med pedagogen. Det måste finnas ett positivt samspel dem emellan och att

pedagogen visar ett engagemang och deltagande i hens upplevelsevärld. Delar vi då upp barnen mellan oss pedagoger och har samma barn vecka efter vecka menar vi att tillitskontrakt både mellan pedagogen och barnet byggs men sakta också mellan barnen.

När vi valde vilka barn som skulle ingå i vilken grupp tittade vi dels på ålder men vi tog även hänsyn till redan etablerade relationer mellan barnen. Vi är fyra pedagoger men då alla inte arbetar samtidigt blir det tre grupper. Två pedagoger har samma grupp på olika dagar.

4.2 Upptäcka gården

I aktion två har vi valt att gå ut ensamma på gården tillsammans med vår grupp barn. Vi går ut innan några andra barn kommer ut för att tillsammans upptäcka vad gården har att erbjuda. Ungefär en tredjedel av vår grupp är nya barn som tidigare inte gått på förskolan. Dessa barn behöver introduceras till lekmaterial och hörn av vår gård som de kanske inte tidigare upptäckt. Pedagogen har barnen nära sig, visar och berättar och låter de äldre barnen visa vad man kan göra på de olika "lekstationerna" på gården.

4.3 Gemensamma lekar ute på gården – lekkoder och gemensamhet

För att stärka banden ytterligare mellan våra barn i gruppen vill vi gå vidare med att göra gemensamma lekar ute. Återigen går pedagogen ut med sin barngrupp innan några andra barn hinner ut. Dels för att kunna välja fritt vart leken ska vara samt även undvika distraktioner från andra barn. Lekar man kan tänka sig är både vanliga lekar, såsom *kom alla mina kycklingar*, *kurragömma* etc., men även fantasilekar som utgår från en "lekstation" ex. vid våra indiantält och kanoter eller vid vår lastbil.

4.4 Promenad och lek på närliggande lekplats – ny lekmiljö

Bara 100 meter från förskolan finns en stor nyrenoverad lekplats med mycket inspirerande lekmaterial. Hit tänker vi att vi också kan gå. Då kommer man bort från gården om det är mycket barn som ska vistas där. Det blir något spännande och nytt för den lilla gruppen och vi har möjlighet att se om barnen förändras genom att vistas i en annan miljö. Vissa barn kan vara trygga på förskolans gård men agera otrött vid vistelse utanför förskolans staket. Vi tänker att vi både kan ha strukturerad lek men även fri lek på lekplatsen.

4.5 Utevistelse i närliggande skog – en ny värld av sinnesintryck

Förskolan gränsar till en skog. Vi har möjlighet att bara öppna en grind för att sedan befinna oss i skogsmiljö. Detta är också en miljö som vi vill utnyttja. Vi har lagt detta som vår sista aktion då vi känner att skogen erbjuder en helt annan sorts miljö än vad förskolans gård och den närliggande lekplatsen erbjuder. Vi vill att barnen ska vara trygga med pedagogen och med varandra innan vi gör denna aktion då det ställer lite högre krav på både vuxna och barn att vistas i skogen. Det är svårare att ta sig fram och vi får anpassa fart och stig efter vilka barn som är med. Vissa barn kan ha väldigt svårt att ta sig fram i skogen men samtidigt är det världens bästa motorikbana. Skogen erbjuder till mycket fantasilek om man som pedagog hjälper till lite på traven. Att nyttja våra sinnen i skogen och finna lust i det vi ser, hör, känner eller luktar kan förhoppningsvis skapa härliga lekar som stärker gruppen, skapar relationer och en gemensamhet.

5. Val av verktyg

För att systematiskt kunna följa det som händer i verksamheten och kunna se vilka förändringar som sker är det bra att välja något/några olika verktyg. Med verktyg menas den/det tillvägagångssätt vi använder oss av för att dokumentera vår verksamhet. Cato R. P. Bjørndal (2005) menar att för att vår verksamhet inom skolväsendet ska få samma professionella stämpel som t.ex. läkarkårens så läggs ett stort fokus på vår kompetens inom observation och utvärdering. Så för att kunna göra ett fullgott arbete i att utvärdera och kvalitetssäkra det arbete vi i utför måste vi använda oss av olika verktyg för att kunna följa/se förändringar. De verktyg som man oftast pratar om är intervju, observation, filmning, fotografering, loggbok samt ljudupptagningar.

Vi har valt tre olika verktyg att arbeta med på min förskola. Vi tog hänsyn till att dokumentationen ska göras i små grupper då pedagogen är ensam med barnen samt är utomhus. Vår grupp består till största del 1-2 åringar som har svårt att verbalt kommunicera så därför föll intervjuer bort. Vi valde istället att dokumentera våra aktioner med hjälp av två olika loggböcker samt fotografering.

5.1 Loggbok med förtryckt frågeformulering

Jag valde att ta fram en egen loggbok med förtryckt frågeställning (Bilaga1). Vi hade ett antal loggböcker/förtryckta mallar på förskolan men det var ingen som riktigt passade in i på vårt behov. Så jag gjorde en ny med utgång ifrån de didaktiska frågorna *Vad? Hur? Varför?* men med vissa fördjupningsfrågor. Bjørndal (2005) menar att loggboksskrivande kan skapa en djupare förståelse av något som skett. Man sätter ord på händelser och reflekterar över det som hänt. När vi använder oss av denna typ av loggbok vill vi dokumentera ett specifikt moment, i det här fallet när vi har våra grupper i de olika aktionerna nämnda i tidigare kapitel. Bjørndal skulle kalla vår loggbok för en syntesloggbok, dvs. den sammanställer skeendet samt tar avstamp i detta för att planera vidare. Dessa loggboksanteckningar ligger sedan till grund för vår gemensamma analys av våra aktioner.

5.2 Privat loggbok

Vi har även valt att använda oss av privata loggböcker. I dessa skriver vi iakttagelser som sker utanför ramarna av den förtryckta loggboken. Den är mer till för att reflektera över sitt eget lärande och sina egna reflektioner. Personliga kommentarer är tillåtna och pedagogen bestämmer själv om hen vill delge sina iakttagelser till sina kollegor.

Oavsett vilken typ av loggbok man skriver är det viktigt att komma ihåg att det oftast är svårt att förhålla sig fullkomligt objektiv i sina beskrivningar av skeenden. Även om man gör sitt yttersta för att vara objektiv slinker det ofta in en egen värdering, förkunskaper om ett visst barns beteende eller bara pedagogens humör. Vad har hänt innan respektive efter händelsen som man skriver om. Kan man vara fullkomligt objektiv? Bjørndal (2005) säger att man hela tiden måste fundera över hur ens egen livssituation ser ut när man dokumenterar. Vilka värden har jag med mig in i situationen som ska beskrivas, min ålder, min politiska uppfattning, min livsfilosofi etc. Christian Eidevald (2013) tar upp samma dilemma i sitt resonemang kring användandet av videoinspelning som verktyg. Hur kan man förhålla sig objektiv då vi förväntas

hålla oss till vissa *diskurser*, dvs. det normala. Människan förväntas göra vissa val och säga vissa saker utifrån rådande omständigheter eller det som är tillåtet i situationen.

5.3 Fotografering

Som komplement till loggböckerna har vi valt att fotografera. Fotografierna är mest till för att hjälpa oss i vårt dagliga arbete i barngrupperna. Vi kan knyta an till tidigare händelser och upptäckter vi gjort samt visa på förändringar som sker. Vi plockar fram tidigare fotografier och samtalar kring dessa med barnen. En del foton skrivs ut och sätts upp både inne på avdelningen men även i vår tambur. Tanken är att detta kan skapa nya sociala sammanhang där deltagande barn kan berätta för sina kompisar om vad som skett och på så vis skapa andra kontakter. I tamburen hänger foton på händelser och upptäckter som vi gjort i våra aktioner som förhoppningsvis kan skapa meningsfulla samtal mellan barn-barn men även föräldrar och barn.

6. Resultat

”Det är först i analysprocessen som olika aspekter och mönster framträder”(Sheridan, Pramling Samuelsson, 2009). För att kunna genomföra en analys måste pedagogerna tillsammans sitta ner och med samma ”glasögon” titta på den insamlade data. Vad kan vi se för mönster? Kan vi se att lärande och utveckling skett? Hur kan vi se det? Vad stödjer vi vårt resultat på? Sheridan och Pramling skriver att man måste välja att fokusera på något i det insamlade materialet och bortse från andra aspekter. Det är läraren som väljer ut relevanta aspekter knutna till planering, mål och verksamhet. Vår frågeställning löd; **Hur utnyttjar vi vår gård och vårt närområde för att skapa sociala samspel** Våra läroplansmål som vi satt i fokus och som vi vill se ett lärande kring är: *Förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar sin förmåga att fungera enskilt och i grupp, att hantera konflikter och förstå rättigheter och skyldigheter samt ta ansvar för gemensamma regler” samt ”utvecklar sin identitet och känner trygghet i den”*(lpfö98, rev 10). Det är utifrån denna frågeställning och med dessa läroplansmål i fokus som vi ska analysera vårt material.

6.1 Att se mönster, kategorisera.

För att kunna se om vi fått ett svar på vår fråga *Hur utnyttjar vi vår gård och vårt närområde för att skapa sociala samspel* har jag valt att göra en tabell för att kategorisera händelser för att på så vis kunna finna mönster. Tabellen är uppdelad i fem kolumner där jag i den första beskriver vilka aktörer som deltar. Kolumn två beskriver aktionen, alltså den didaktiska frågan vad? Kolumn tre ställer frågan hur? och kolumn fyra den didaktiska frågan varför? I den femte kolumnen skriver jag ner de tankar och reflektioner som pedagogen haft. När man för ihop data till en tabell blir det lättare att se mönster, likheter och olikheter samt finna andra frågor/tankar som fler barn kan ha som vi behöver arbeta vidare kring.

Hela tabellen ligger som bilaga 2 men nedan följer en bild på hur den är utformad.

Aktör	Vad	Hur	Varför	Pedagogs reflektion
Pedagoger	Aktion 1, gruppindelning	Diskussion mellan kollegor. Ta hänsyn till vissa aspekter.	Utgå från att barn lär i samband med varandra.	Två grupper fungera bra, en med konflikter.

6.2 Barns lärande

Vilket lärande kan vi se har skett genom de aktioner vi genomfört. Hur kan vi se det? När vi analyserat vårt material var det några saker som stack ut, såsom gruppgemenskap, lekkoder, samarbete etc.

6.2.1 Gruppgemenskap

Vår första aktion var att dela in barnen i grupper. Vi valde barnen i grupperna efter ålder men tittade även på redan etablerade relationer barn emellan. Vi ville stärka de relationer som vi redan visste fanns och valde t ex. att låta våra tvillingar ingå i samma grupp.

Efter några gruppstillfällen valde vi att byta några barn i grupperna. Vi har två barn som är varandras motsatser och vi ville se om de kunde finna en gemensamhet men pedagogen kände att de drog och olika håll och så många konflikter uppstod dem emellan så vid varje gruppstillfälle blev det nästan bara fokus på konflikthantering.

De barn som ingick i den här gruppen såg vi hade svårt med samspel överlag, de drog åt olika håll och höll inte ihop leken. Däremot fungerade samspelet mellan barnen i de andra två grupperna bra redan från början och då valde vi att flytta på några barn. Vår tanke om att ena de två barnen föll inte så väl ut, men vi vågade prova.

6.2.2 Lekkoder

När gruppen vistades ensam ute på gården utan konkurrens från andra barn hade de lättare för att enas i vad de ville upptäcka/leka med. De äldre barnen i grupperna visade de yngre hur man kan göra på t.ex. vår snurrkarusell. Vi kan se olika aktörer i leken, såsom ledare, medlare och följare. Vi ser att ålderskillnaden påverkar hur aktiv man är i leken. De yngsta följer oftast bara med. Vi ser att de observerar och lyssnar men när det blir fantasilek har de svårt att följa leken.

Över tid blev det lättare att hålla fast i leken som startats fastän det kom ut fler barn. Vid de första tillfällena bröts oftast leken när gården fylldes av andra barn. Efter hand blev barnen

också ganska ovilliga att släppa in andra barn i sin lek och sina aktiviteter. Vi ser också att lek som startas av barnen och inte ifrån pedagogen tenderar att hålla i längre.

6.2.3 Ett gemensamt fokus

När pedagogen presenterade något nytt blev det spännande. Det såg vi i de aktioner vi genomfört. För att involvera alla barn samlar pedagogen barnen och presenterar det nya materialet. När pedagogen deltar aktivt i lek/aktivitet blir leken mer hållbar. Om man som pedagog sätter fokus på något riktas barnens intresse mot detta och konflikterna uteblir (Brodin & Hylander 1997). Hon riktar deras blick mot något och socialiserar kring detta. Så gör även pedagog två i den aktion jag beskriver i tabellen, se bilaga 1. Där är emellertid anledningen att aktivera ett barn som inte har något att göra.

6.2.4 Erövra nya platser – på gott och ont

På samma vis som i aktion 3, gemensamma lekar på gården har pedagogen varit medupptäckare på lekplatsen. Pedagogen har visat vad man kan göra på de olika lekstationerna. Lekplatsen är mer riktad till lite äldre barn. Våra små vet inte riktigt vad de ska göra. Pedagogen visar och deltar men vår känsla är att barnen inte riktigt förstår vad vissa lekstationer är till för. Det sociala samspelet som vi sett på gården finns inte. Vi kan se hur de yngre tar efter de äldre barnen. Några barn är mer aktiva och framåt. Även barn som vi uppfattat som blyga. Det blir en mer individuell lek. Barnen upptäcker var för sig och håller inte ihop.

6.2.5 Skogen – en plats för nyfikna, aktiva och glada barn

Två av våra grupper har kommit så här långt i genomförandet av våra tänkta aktioner. Den här aktionen handlar om att gå ut i den närliggande skogen. Fokus vid dessa tillfällen har varit att bekanta sig med terrängen, titta vad som finns i skogen och öva sig motoriskt. Pedagogen tittar på om det sociala samspelet förändras.

Det som vi ser som mönster från anteckningar kring dessa tillfällen är att från gång ett till två så är barnen mer hjälpsamma mot varandra. Båda pedagogerna har noterat i sina anteckningar att barn sträcker fram en hand för att hjälpa en kompis som ramlat. Båda pedagogerna har även noterat att barnen var glada och höll ihop som grupp. Barnen upplevs som mycket deltagande, nyfikna och aktiva fastän miljön är svår.

Pedagogerna tar även upp problematiken kring att man måste passa tiden. De känner sig låsta av att man måste komma tillbaka till förskolan innan en viss tid för att avlösa kollegor som ska på rast etc.

6.3 Pedagogernas lärande

I inledningen till kapitlet som beskriver vilka aktioner vi tänkte genomföra skrev jag om pedagogens roll för att få barnen att uppnå läroplansmålen. Det är vi som är det lilla barnets tolkningsredskap och som ska hjälpa barnen att förstå sin omgivning och de relationer som finns däri.

När vi nu ser tillbaka på våra genomförda aktioner ser vi hur stor roll vi faktiskt spelar. För även om vi ibland inte initierar en lek utan står vi sidan av och observerar så finns det alltid något/några barn som behöver extra stöttning i leken. De yngsta barnen håller sig oftast närmast pedagogen och om/när pedagogen drar sig ur leken har vi sett att de yngre de flesta gångerna även de slutar med aktiviteten. Relationen till pedagogen är för de yngsta så mycket viktigare än relationerna till de andra barnen.

När vi delade in grupperna tog vi hänsyn till redan etablerade relationer mellan barn och blandade åldrar. Det vi lärde oss av detta var att det är både positivt med blandgrupper, men att det ställer högre krav på oss pedagoger. Vi måste anpassa innehållet så att både de yngre och äldre kan finna sig tillrätta och få nya lärmöjligheter samt att vi ganska snabbt etablerar goda relationer med våra barn.

I en grupp uppstod det konflikter och det är inte säkert att det berodde på gruppdynamiken. Pedagoger själv kände sig osäker i hanteringen av barnen och har under vägen fått förståelse i hur stor vikt som läggs vid relationer till barnen. Pedagoger hade erfarenhet av att arbeta med äldre barn/tonåringar och inte lika mycket kunskap i att bygga relationer med så små barn. Vi valde i det här fallet att byta ut barn från två grupper och efter det blev det mindre konflikter i grupperna.

Margareta Öhman (2006) menar att barn skapar meningsfulla aktiviteter utifrån sina erfarenheter. De anpassar sig och lever upp till de krav som omgivningen ställer grundad på de erfarenheter som de har. Men till största del grundar sig barns inlärning på imitation och identifikation. De ser på oss pedagoger och på andra vuxna i sin närhet och härmar det vi gör. Barn lär i relation till andra och bygger på sina tidigare erfarenheter med nya kunskaper. För att kunna göra detta krävs det att klimatet på förskolan är tillåtande, gott och att pedagogerna skapar goda förutsättningar. Pedagoger måste vara självkritisk, kunna utveckla sin *känslomässiga läskunnighet och relationskompetens* (Öhman 2006). Detta är något som vi tar med oss och som behöver bli bättre på. Vi är duktiga på att skapa förutsättningar men hur duktiga är vi på att vara goda förebilder? Kan vi se våra egna brister? Att våga vara självkritisk är en lärdom som vi tar med oss. *Men gemensamt för alla de kompetenser som ingår i att ta människor på rätt sätt är att de inte är en gång för alla givna utan går att öva upp genom målmedvetet arbete* (Öhman 2006).

7. Reflektion och sammanfattning

Hur ser relationerna ut i gruppen idag? Kan vi se starkare relationer? Hur kan vi bevisa att våra aktioner bidragit till det?

För mig är svaret enkelt. Visst har vi väl fungerade relationer idag och det finns många nya starka relationer mellan olika barn och pedagoger. Ett sätt vi ser det på är att när det är dags för gruppverksamhet vet nästan alla barn vilken grupp de tillhör och vilken pedagog som då medverkar. Det går fortare att starta upp aktiviteter i gruppen då barnen är trygga med varandra.

Öhman (2006) betonar vikten av att man i förskolan måste ta hänsyn till det känslomässiga klimatet. Modern forskning visar på att inlärning starkt hänger samman med känslor. Även

Brodin & Hylander (1997) lyfter detta. I en miljö där man samsas om utrymme får känslor en stor påverkan på inläring menar de. *Det kognitiva och det känslomässiga går inte att skilja åt. Alla intryck förknippas med en känsloton. Känslor håller ihop erfarenheter till helheter.* (Brodin & Hylander 1997). Man måste se till gruppens bästa och det ställer stora krav på att pedagogen är medveten om barns olikheter och kan reflektera över dessa. Öhman menar också att allt lärande sker i relation med andra och att relationer byggs upp av man under tid får acceptans och erkännande av andra.

Ett lärande vi kan se är att flera av de äldre barnen har lärt sig att kompromissa utan pedagogs närvaro. De delar med sig utav lekmaterial och hjälper varandra när det är svårt. När konflikter uppstår i grupperna blir det lättare och lättare att lösa dessa tillsammans med barnen utan att leken faller sönder eller någon försvinner iväg för att göra något själv. En reflektion vi gjort är att det i alla grupper numera finns olika aktörer. Vi kan se ledaregenskaper hos vissa barn, några barn har tagit på sig medlarrollen, andra barn är följare. Alla barn ser vi är bättre på komma överens. Sonja Sheridan och Ingrid Pramling Samuelsson (2009) menar att barn som är införstådda med det som händer och som blir lyssnade på samt får utrymme att påverka och medverka sin vardag blir mer intresserade och därav mer inlärande.

Vi har märkt genom skratt och leenden på deltagande barn att det är uppskattat att få vara ensamma på gården och välja fritt utan konkurrens från andra barn. Detta har gjort att vi prioriterar att en grupp går ut tidigare än alla andra barn för att få vara ifred och välja helt fritt på vad gården erbjuder. En hög kvalitativ förskola genomsyras av att lärare och barn kommunicerar kring något gemensamt menar Sheridan och Pramling (2009). Öhman diskuterar i ett avsnitt Dion Sommers begrepp *samvarokompetens* (2006). Han menar med detta att barn måste ha kompetenta vuxna i sin närhet för att visa vägen. *Samvarokompetens handlar om att kunna fungera tillsammans med andra, att balansera mellan hänsyn till sig själv och sina behov och hänsyn till andra människor och deras behov* (Öhman, 2006).

7.1 Hur går vi vidare?

Skogen är ett härligt ”rum” att vistas i. Vi tänker oss i förlängningen fortsätta att ta tillvara på den miljön. Men först är det dags för vinter och mörker. Vår tanke är nu att hålla fast i våra grupper men att mer vara inne på förskolan. Vi delar upp oss i avdelningens olika rum och ska succesivt alltmer väva in vårt temaprojekt med ”grodan och vännerna”. Vi har etablerade relationer i grupperna så nu vill vi fördjupa dessa genom att arbeta med vänskap, värdegrund och olikheter/likheter vilket vi tycker är att spinna vidare på läroprocesser kring sociala relationer.

Vi får en annan personalgrupp till vårterminen vilket kommer att påverka gruppens dynamik. Vår förhoppning är att barnen har en stor trygghet i varandra så att relationerna till en ny pedagog snabbt kan byggas upp. Det beror också på den nya pedagogens engagemang och drivkraft för att etablera relationer med barnen och på så vis lägga en ny grund för goda relationer.

Något annat som också vår aktionsforskning bidragit till är att vi pedagoger har tagit en närmare titt på gårdens utformning, material som finns och tillgänglighet. Detta har gjort att vi i dialog med vår privata hyresvärd kommit överens om en förändring av gården under sommaren 2015.

Säkerheten ska ses över ordentligt och vi ska få mer lekmiljöer, t ex. en ny rutschkana med tillhörande klätterställning för de yngre barnen.

7.2 Mitt eget lärande i kursen.

När kursen tog sin början i september förra året (2014) var jag nyfiken på om kursen kunde ge mig ytterligare kunskaper för att systematiskt dokumentera vår verksamhet. När jag nu läser igenom det jag skrivit kan jag se en stor skillnad på det arbete jag gjorde i förskolläraryftets kurs *Dokumentera, följa upp, utvärdera och utveckla förskolans kvalitet - systematiskt kvalitetsarbete*. I den kursen fick jag en djupare förståelse för varför man ska dokumentera, följa upp och utvärdera sin egen verksamhet. Aktionsforskningskursen har gett mig ett bättre verktyg. Det handlar om att verkligen titta på sin egen verksamhet och se till vad behoven finns. Vad vill barngruppen? Vad behöver barngruppen?

Sedan kursen startade har jag bytt avdelning på min förskola. Vid årsskiftet började jag på 3-5 avdelningen på min förskola. Då tog vi ett nytt avstamp i den gruppen och valde en liten annan ingång. Barnen hade många olika viljor och strävade åt många olika håll. Det var mycket hårda ord, konflikter, sparkar och slag. För att komma tillrätta med detta har vi under våren gjort aktioner för att finna ett lugn i gruppen. Vi strävar efter att det hårda språkbruket, konflikterna och sparkarna ska försvinna. Vi har valt att utgå mer ifrån vad barngruppen behöver och inte fokuserat på barnens intresse. Om vi valt utifrån deras intresse hade ingången säkert blivit en annan.

Samtidigt har vår chef och hennes närmsta kollega tillsammans med våra två utvecklingsledare i teamet förändrat/förbättrat vår mall som vi skriver i. Vi har haft fördjupade samtal om aktionsforskning och systematisk dokumentation vid två tillfällen på arbetsplatsträffar. På så vis har även mina kollegor fått en större insyn i vad aktionsforskning är och kan bidra med i den systematiska dokumentationen.

Det jag ser som en utmaning i framtiden är ändå att få med sina kollegor på "tåget" samt att själv kunna hitta bra och fördjupande litteratur kring det ämne vi aktionsforskar kring.

8. Avslutning

För att skapa sociala samspel handlar det till syvende och sist om att bygga relationer. Öhman (2006) talar att barn i första hand måste skapa tillitskontrakt med en eller flera pedagoger på förskolan. Pedagogen ska finnas där för att bekräfta barnen, visa intresse för deras initiativ och aktiviteter, ja med andra se barnet så som det vill bli upplevt. *Det är att säga ja till barnet och gör att ... kan uppleva sin vistelse i förskolan både som trygg och rolig. Det är basen för ett stimulerande samspel* (Öhman 2006).

Relationer byggs inte upp över en natt utan det tar tid att skapa fördjupade relationer. Det är en aspekt som vi tar med oss i vårt analysarbete. De aktioner vi genomfört och analyserat genomfördes under mindre än två månaders tid och det vi vill uppnå med dessa aktioner är att skapa möjlighet för barnen att etablera sociala relationer.

Referenslista

Böcker:

Bjørndal, C. R. (2005). *Det värderande ögat. Observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. Stockholm: Liber

Brodin, M. & Hylander, I. (1997). *Att bli sig själv. Daniel Sterns teori i förskolans vardag*. Trelleborg: Liber

Johansson, E. & Pramling Samuelsson I. (2003). *Förskolan – barns första skola!* Lund: Studentlitteratur

Eidevald, C. (2013). *Systematiska analyser för utvärdering i förskolan: Hallå, hur gör man?* Stockholm: Liber

Nylund, M., Sandback, C., Wilhelmsson, B., Rönnerman, K. (2010). *Aktionsforskning i förskolan – trots att schemat är fullt*. Stockholm: Lärarförbundets förlag

Rönnerman, K. (2012). *Aktionsforskning i praktiken – förskola och skola på vetenskaplig grund*. Lund: Studentlitteratur

Sheridan, S. & Pramling Samuelsson, I. (2009) *Barns lärande – fokus i kvalitetsarbete*. Stockholm: Liber

Velthuijs, M. (2005). *Grodan och vintern*. Stockholm: Berghs förlag

Öhman, M. (2006). *Den viktiga vardagen vardagsberättelser och värdegrund*. Stockholm: Runa förlag

Läroplan:

Läroplan för förskolan, reviderad 2010. (2010). Stockholm: Skolverket
Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2442>

Andra dokument:

Varbergs Kommun, Barn och Utbildningsförvaltningen. (2014) *Plattform för Varbergs förskolor*. Varberg: Barn och Utbildningsförvaltningen.

Internetlänkar:

<http://www.skolverket.se/skolutveckling/kvalitetsarbete/bruk>

<http://www.skolverket.se/regelverk/skollagen-och-andralagar>

Bilaga 1 – Egen förtryckt loggbok

Förutsättningar: <ul style="list-style-type: none">• Antal barn• Inne/ute• Plan.verksamhet/spontan	Vad hände: <ul style="list-style-type: none">• Beskriv aktiviteten• Vilket lärande kan vi se	Egen reflektion: <ul style="list-style-type: none">• Tankar som väcks kring enskilt barn• Relationer mellan barn	Hur går vi vidare: <ul style="list-style-type: none">• Vad gör vi nästa tillfälle• Vad sa barnen

Bilaga 2 – Tabellsammanställning av genomförda aktioner

Aktör	Vad	Hur	Varför	Pedagogs reflektion
Pedagoger	Aktion 1, gruppindelning	Diskussion mellan kollegor. Ta hänsyn till vissa aspekter.	Utgå från att barn lär i samband med varandra.	Två grupper fungera bra, en med konflikter.
Pedagoger	Aktion 1, förnyad gruppindelning	Diskussion mellan kollegor.	Svårigheter och konflikter i en grupp. Starka individer som har motsättningar till varandra.	Tre fungerande grupper
1 pedagog, 3 barn	Aktion 2, upp-täcka gården	Barnen väljer fritt vad de tillsammans vill göra ute. De är ensamma på gården	Lära känna varandra i den lilla gruppen. Kompromissa, aktivt deltagande. Låta alla komma till tals.	Lättare att bestämma aktivitet i den lilla gruppen. Ålderskillnad påverkar deltagande i leken. De yngsta följer.
1 Pedagog, 4 barn	Aktion 2, upp-täcka gården	Barnen väljer fritt vad de vill göra. De är ensamma till en början på gården.	Lära känna varandra i den lilla gruppen. Kompromissa, aktivt deltagande. Låta alla komma till tals.	Alla deltar aktivt i leken. Ser att ett barn ofta tar på sig en medlarroll. Leken upplöses när de andra barnen kommer ut.
1 pedagog, 7 barn	Aktion 3, gemensam lek	Pedagogen presenterar nytt sandlådematerial,	Se hur det går med flera barn som deltar. Håller gruppen ihop. Konflikter?	Alla deltar en längre stund fastän det är andra barn ute på gården.

		stora skålar och plastmuggar.	Dela med sig.	Barnen delar med sig.
1 pedagog, 2 barn	Aktion 3, gemensam lek	Pedagog plus ett barn tar fram en ny boll och börjar passa. Ett barn tillkommer och är med. Pedagogen drar sig efter en stund ur leken som fortsätter.	Sysselsätta ett barn som inte vet vad hen vill göra. Introducera något nytt som barnet har kännedom om från sin hemmiljö.	Barn nr. 2 som ansluter pratar mycket fotbollstermer. Är väldigt blyg och tyst annars. Barn 2 är vanligtvis rädd för barn 1. Nu stannar de kvar i leken även efter pedagogen dragit sig ur.
1 pedagog, 5 barn	Aktion 4, lekplatsen	Pedagogen går med barnen till den närliggande lekplatsen och visar vad man kan göra där.	Introducera närområdet. Hålla ihop gruppen utan yttre störning av andra barn. Se om barnen fungerar på annat sätt i en inte lika trygg miljö.	Det sociala samspelet fungerar sämre. Är ändå barn som brukar hålla ihop och leka tillsammans. Lekplatsen riktad till äldre barn. Barnen har svårigheter att förstå lek-materialet som finns.
1 pedagog, 5 barn	Aktion 4, lekplatsen	Pedagogen går med barnen till den närliggande lekplatsen och visar vad man kan göra där.	Introducera närområdet. Hålla ihop gruppen utan yttre störning av andra barn. Se om barnen fungerar på annat sätt i en inte lika trygg miljö.	De yngre barnen ser upp och tar efter de äldre barnens lek. Två blyga barn tar för sig och vågar mer.

1 pedagog, 4 barn	Aktion skogen	5,	Promenad i den angränsade skogen.	Se hur det sociala samspelet förändras i ny miljö. Motorikträning. Naturmaterialinsamling.	Roligt! Barnen släpper loss fastän miljön är svår. Hjälper varandra när någon trillar. Knappt med tid
1 pedagog, 4 barn	Aktion skogen	5,	Promenad i den angränsade skogen.	Se hur det sociala samspelet förändras i ny miljö. Motorikträning	Roligt! Barnen upptäcker själva och kommer till pedagogen med fynd. De startar spontant upp en gemensam lek med pinnar. Knappt med tid.
1 pedagog, 4 barn	Aktion skogen	5,	Promenad i den angränsade skogen.	Se på det sociala samspelet. Hitta samma väg, orientera sig. Titta på naturen.	Mer hjälp- samma mot varandra. Mycket skratt. Delaktighet mellan barnen och nyfikna på varandras naturfynd.
1 pedagog, 4 barn	Aktion skogen	5,	Vistelse i an- gränsade skog.	Samla naturmaterial för att fortsätta arbeta inne på avdelningen med detta.	Positiva, nyfikna, del- tagande, aktiva, hjälpssamma. Knappt med tid.

